

Н.О. Будна
З.Л. Головка

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ

Збірник художніх творів

4 клас

Видання шосте, виправлене і доповнене

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН
2015

ЩОДЕННИК ЧИТАЧА

№ з/п	Назва твору	Кільк. слів у тексті	Час читання тексту	Швидість читання сл. за хв	Примітка
1.	Дещо з історії книги	685			
2.	Чому не можна бити жаб	979			
3.	Дарунки з трьох зернин	726			
4.	Видимо й невидимо	603			
5.	Петрикові чорногузи	769			
6.	Сирітка	722			
7.	Незвичайні пригоди в лісовій школі	729			
8.	Мулярове щастя	762			
9.	Маруся Богуславка	627			
10.	Широкий шлях	1086			
11.	Казка про Оха-Чародія	403			
12.	Осел і Лев	999			
13.	Подорож у країну навпаки	965			
14.	Летюче дерево	702			
15.	Химерні бажання	624			
16.	Як було написано першого листа	801			

{ **I. ТВІЙ ДРУГ — КНИГА** }

ДЕЩО З ІСТОРІЇ КНИГИ

З давніх-давен люди прагнули знань.

Від одного покоління до іншого усно передавалися відомості про речі, що допомагали людям вижити: як добути вогонь, як хліб виростити, кого слід поважати, а кого слід ненавидіти...

Проте, як відомо, людська пам'ять — не такий уже й надійний засіб зберігання і передачі різноманітних знань.

Отож прадавні люди, аби здобути у важкому труді знання краще засвоювалися наступними поколіннями і не губилися ані в часі, ані в просторі, винайшли письмо, тобто засіб закріплення, зберігання і передачі інформації.

Зрозуміло, що здобуті народом знання, викладені письмово, треба було укласти в найзручнішу форму, тож люди й замислились: а як же це зробити?.. Так у прадавньому Вавилоні, десь із п'ять тисяч років тому, з'явилися перші “книжки”.

Але що то були за книжки!

Їхніми сторінками слугували глиняні таблички, на які за допомогою гострих паличок наносили знаки.

У цьому письмі літери мали вигляд клинів. Після заповнення такої “сторінки” знаками її обпалювали на жаркому вогні. Це письмо отримало назву — клинопис. Зрозуміло, що така клинописна “книга” складалася із багатьох-багатьох сторінок.

А для того, щоб перенести не те що цілу бібліотеку, а навіть лишень одну “книжечку”, її власникові доводилося наймати не одного носія!..

Тепер уяви собі, якби твої шкільні підручники були б саме такими “книжечками”. Мабуть, для того, щоб узяти їх до школи на уроки, тобі довелося б замість ранця придбати потужну вантажівку!..

Отже, винайшовши перший тип книги, люди замислилися, як її вдосконалити. І у II столітті до нашої ери вони навчилися робити

зручні і, порівняно з клинописними, “легкі” книги.

Робили їх у місті Пергам, що розташовалося у Малій Азії. Саме тут почали виробляти дивний “папір”.

Телячу шкуру вимочували, старанно вишкрібали з обох боків, вибілювали у вапні, натягали на спеціальні рами і сушили.

Коли шкура висихала, її знімали, охайно обрізували — і виходив гладенький, тонкий і дуже міцний “папір”.

На ньому було легко і зручно писати, але це було дуже відповідальне писання. Адже цей “папір” коштував надто дорого, на ньому не можна було писати абияк. Від назви міста, де його виготовляли і звідки вивозили, цей “папір” називали “пергамен” або “пергамент”.

Звичайно, порівнювати книги, написані на пергаменті, з книгами клинописними не варто, та все ж і вони були недоступні багатьом людям. Адже для виготовлення бодай однієї книги потрібно було забити не один десяток телят!

Уявляєш, скільки отар треба було мати, аби зібрати лише невеличку бібліотечку з твоїх улюблених книжок, написаних у такий спосіб?!

А де б ти її розмістив?

В Україні пергаментом користувалися ще порівняно недавно — чотириста років тому. На ньому писали важливі документи.

Пергамент можна нині побачити в музеях, де зберігаються старовинні книги.

У ранньому середньовіччі давні єгиптяни навчилися виробляти з болотяної тростини папірус, що сягала висоти 5 метрів, папірусні аркуші. Це була надзвичайно складна та об’ємна робота.

Уяви собі — спершу товсту частину стебла рослини розрізали на 10—12 смужок.

Смужки підсушували на сонці, а потім замочували у воді.

Через добу їх витягали з води і відбивали дерев’яним молотком.

Щоб смужки стали м’якими, гнучкими й прозорими, їх треба було замочувати і відбивати молотком тричі. Ще вологі смужки складали на шматок полотна так, щоб одна смужка трохи накладалась на іншу. Зверху цих смужок, тільки вже поперек, клали ще один ряд смужок.

Відтак все це накривалося шматком сухого полотна.

Це і був майбутній аркуш паперу, який назвали папірусом.

Потім його клали під прес, час від часу змінюючи вологе полотно сухим, аж поки аркуш не робився зовсім сухим.

Яким же він був, цей папірусний аркуш? Він мав ніжний світло-бежевий колір і красиву сітчасту поверхню.

Написану на папірусі книгу не складали, а згортали у сувій.

Найдовший серед знайдених сувоїв папірусу має понад 40 метрів довжини.

А де й коли з'явився наш, сучасний папір, який виготовляють з деревини?

Той папір, який ти знаєш, винайшов китаєць Чай Лунь ще в другому столітті нашої ери.

Проте на європейські землі такий папір потрапив значно пізніше — в одинадцятому чи дванадцятому столітті.

Коли папір з'явився на українських землях, сказати важко, бо через війни й пожежі мало старовинних документів, написаних на папері, збереглося. Найстарішому документові вже минуло шістсот років.

Папір сьогодні — твій великий друг.

На ньому ти вчишся писати, з його допомогою довідуєшся про все, що діялось і діється у світі.

На папері увічнено все те найкраще, найзнаменніше, чого досягло людство.

Алла Коваль

ПЕРША БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Серед пам'яток минулого Києва — знаменитий архітектурний комплекс XI-XVIII сторіч Софія Київська. Його центральна споруда — Софійський собор, закладений в XI сторіччі з наказу київського князя Ярослава, якого за прихильність до наук народ прозвав Мудрим, на честь його перемоги над печенігами. Собор — не тільки неперевершений пам'ятник старовинної архітектури, а й меморіал воїнської слави наших предків.

Починаючи з часів Ярослава, Софія стає важливим культурним

центром східнослов'янської держави. У Софійському соборі був свій скрипторій, а також перша відома нам бібліотека, закладена Ярославом.

Слід пам'ятати, що друкарських верстатів ще не було. У своєрідних майстернях-скрипторіях працювали переписувачі книг. Скрипторії звичайно обладнували при княжому дворі, при монастирях. А там, де книги переписувалися, там вони здебільшого й зберігалися.

Досить часто київські князі бували фундаторами таких бібліотек. Про Ярослава літописець повідомляє: “Ярослав же... любив книги і, багато їх переписавши, поклав у церкві святої Софії, котру створив сам”.

Портрет князя, витесаний із кам'яної брили, встановлено вдячними нащадками 1969 року в дворі заповідника напроти Софійського собору. Цей пам'ятник споруджено на честь заснування Ярославом першої на Русі бібліотеки. На камені вирізьблено слова з літопису, який звеличує князя за те, що той “сіяв у серцях людей книжну мудрість”. У літописі підкреслюється та “велика користь”, яку дає людям книжне вчення.

На жаль, ми не знаємо, які саме книги були в бібліотеці Ярослава, не знаємо й того, яка доля спіткала це старовинне книгосховище. Однак про одну книгу з Ярославової книгозбірні можемо дещо розповісти. Йдеться про так зване “Реймське Євангеліє” — цікаву пам'ятку давньоруської писемності, пов'язану з далеким минулим славного Києва.

Нам відомо, яким високим авторитетом користувався двір Ярослава Мудрого, як уміло налагоджував він дипломатичні відносини з багатьма країнами. З могутньою Ярославовою державою намагалися підтримувати дружні стосунки, а дехто з королів (як, наприклад, Угорщини, Норвегії, Франції) вважав для себе за честь поріднитися з великим князем. Так, року 1048 прибуло у Київ посольство французького короля Генріха I. Просили руки юної князівни Анни Ярославівни.

Багатий посаг повезла з собою Анна в далеку країну. Та, як розповідають давні перекази, взяла вона з собою ще одну коштов-

ність — рукописне Євангеліє, бо всі доньки Ярославові любили книги, були освічені. Зберігся документ, на якому французький король замість підпису поставив хрестик, а донька київського князя вивела чіткою кирилицею: “Анна-регіна” (“Анна-королева”).

Вінчалася Анна з Генріхом у соборі міста Реймса — стародавньої столиці Франції. Під час урочистої відправи Анна поклала на олтар написане кирилицею Євангеліє. І відтоді, протягом багатьох віків, французькі королі, посідаючи престол, присягали на цьому Євангелії, що його в далекому XI сторіччі привезла у Францію київська князівна.

Ця книга збереглася до наших часів. У сучасному вигляді вона складається з двох частин.

Перша, яку й привезла з собою Анна Ярославівна, написана кирилицею, друга — глаголицею вже в XIV сторіччі. Хто й коли завіз її до Франції, навіщо прилучив до першого Євангелія, ми поки що не знаємо.

ПОВЧАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА

Я, недостойний, дідом своїм Ярославом Мудрим і батьком своїм і матір'ю своєю з роду Мономахів був наречений руським іменем Володимир. Сидячи на санях, тобто збираючись уже помирати, звертаюсь до вас з оцим словом.

Діти мої або хтось інший, слухаючи мою грамотицю, не посмійтеся з неї, а прийміть її до свого серця, і не лінуйтеся, а щиро трудіться.

Що таке людина, як подумаєш про це? Велика розумом людина, та не може досягнути вона всіх чудес землі. Дивіться, як все мудро влаштовано на світі: як небо влаштовано, або як сонце, або як місяць, або як зірки, і тьма, і світло, і земля як на водах покладена... А звірі, а птиці різні, а риби всілякі! І цьому диву подивуємося, як створено людину і які різні та багатоликі людські обличчя; якби і всіх людей зібрати, то кожен має свій вид і образ обличчя. І тому подивуємося, як птиці небесні із раю-вирію летять, і перш за все до нашого дому, але не поселяються в одній країні,

а, сильні й слабі, розлітаються по всіх землях, щоб наповнилися щебетом ліси і поля. Все це дано людям на користь, на їжу і на радість їм...

Перш за все не забувайте убогих, а якщо можете, по силі годуйте їх і подавайте сиротам.

І вдову захистіть, не дайте сильним губити людину...

Ніколи не майте гордошів у своєму серці і в розумі, а скажіть: сьогодні живий, а завтра помру; смертні ми.

Старих шануйте, як батька, а молодих, яко братів. Пам'ятайте, як учив мудрий Василь, зібравши круг себе юнаків: при старших годиться мовчати, премудрих слухати, старшим підкорятися, з рівними і молодими мати згоду і бесіду вести без лукавства, а щонайбільше розумом вбирати. Не лютувати словом, не ганьбити нікого в розмові, не сміятися багато. Очі тримати донизу, а душу вгору.

В домі своєму не ледачкуйте, а за всім приглядайте самі... Ні їжі, ні питтю не віддавайтесь без міри, ні солодкому сну... Брехні остерігайтесь... Куди б ви не верстали шлях своєю землею, не давайте отрокам своїм чинити зло і шкоду ні селам, ні посівам, щоб люди не проклинали вас.

А куди б не прийшли і де б не зупинилися, напійте і нагодуйте нужденного. Найбільше шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов... Хворого навідайте, покійника проведіть в останню дорогу, бо всі ми смертні.

Не проминіть ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовте... Якщо забуваєте про це, то частіше заглядайте в мою грамотицю: і мені буде не соромно, і вам буде добре.

Що вмієте, того не забувайте, а чого не вмієте, того навчайтесь,— як батько мій, дома сидячи, знав п'ять мов, через те й честь йому була в інших країнах. Лінощі — це мати всьому дурному: хто що й знав, те забуде, а чого не вміє, того не навчиться. Добро своєю рукою сіючи, не лінуйтеся ні на що хороше, і хай не застане вас сонце в постелі. Так робив мій батько покійний і всі добрі мужі... Спочинок у полудень дається людям за труди: після трудів спочиває і звір, і птиця, і люди.